

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Людмила Володимирівна Шелестова,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник, провідний
науковий співробітник відділу інноваційних
технологій в освіті обдарованих
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ

УДК 37.032

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ І ПЕРШОКЛАСНИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

В статті проаналізована сутність інтелектуального розвитку, а також вікспецифічні особливості психічних процесів старших дошкільників і першокласників. Автором обґрунтована необхідність інтелектуального розвитку дітей, універсальність підходів в організації цього процесу серед старших дошкільників і першокласників. Описані методи формування у них умствених операцій (аналіза і синтез; порівняння; систематизації і класифікації). Представлені багаточисельні приклади розроблених завдань, які використовують як в процесі навчання читання, так в процесі пізнання світу на інтегровані заняттях.

Ключевые слова: інтелект, інтелектуальне розвиток, умственні операції, старші дошкільники, молодші школярі.

The article analyzes the essence of intellectual development, age-specific features of mental processes in senior preschoolers and first-graders. The author substantiates the necessity of intellectual development of children, the generality of approaches in the organization of this process in senior preschoolers and first-graders. Methods for the formation of mental operations (analysis and synthesis, comparison, classification and classification) are described. Given are multiple examples of developed tasks, used both in the teaching of reading, and in the process of cognizing the world in integrated occupations.

Key words: intellect, intellectual development, mental operations, senior preschoolers, junior schoolchildren.

Теоретичні аспекти розвитку інтелекту дитини 5–7 років (старших дошкільників та першокласників) досить часто досліджують у психолого-педагогічній науці Л. Венгером, П. Гальперіним, О. Запорожцем, Н. Менчинською, С. Рубінштейном та ін. Згідно з ними, без цілеспрямованого та систематичного розвитку інтелекту вихованців, розвитку у них різних форм мислення, неможливо досягти високих результатів у навчанні і вихованні або сформувати у них необхідні компетенції. Разом з тим, недостатня увага до формування інтелектуальних умінь у дітей означеного віку в педагогічній практиці негативно позначається на становленні особистості дитини.

Питання про природу інтелекту нині лишається актуальним. Учені цей феномен трактують по-різному: здібність розв'язувати задачі; процес переробки інформації; здатність засвоювати та самостійно добувати знання; система пізнавальних процесів;

чинник регуляції діяльності. Так, М. Холодна вважає, що інтелект є специфічною формою організації індивідуального розумового досвіду [9].

Інтелектуальний розвиток особистості, на думку Д. Богоявленської, пов'язано з двома категоріями, з одного боку, про накопичення фонду знань для організації інтелектуальної діяльності, а з іншого – про психічні операції, за допомогою яких активізується процес інтелектуального розвитку [11].

Зокрема М. Холодна інтелектуальний розвиток визначає як форму організації навчально-виховного процесу, що забезпечує надання кожній дитині допомоги у розвитку її інтелектуального потенціалу, а саме: продуктивності інтелектуальної діяльності за рахунок формування здатності аналізувати, порівнювати, узагальнювати, враховувати причиново-наслідкові зв'язки, досліджувати, систематизувати знання, обґрунтовувати власну позицію, висувати

нові ідеї тощо; збагачення своєрідності складу розуму на основі врахування індивідуальних пізнавальних здібностей, бажаних способів пізнання, вибіркової у пізнанні тощо [9].

Як стверджує Р. Немов, інтелектуальний розвиток дитини є розвитком мислення та мовлення. Він акцентує увагу на механізмах інтелектуального розвитку дітей означеного віку: дитина, користуючись комплексом вироблених суспільно-сенсорних еталонів, оволодіває певними доцільними способами обстеження зовнішніх властивостей об'єктів. Їх використання надає можливості диференційовано усвідомлювати, сприймати, аналізувати складні об'єкти та явища. Дитина у віці 5–7 років може зрозуміти та осмислити загальні зв'язки, відношення, закономірності і принципи наукового знання [12].

Інтелектуальний розвиток водночас є процесом та пізнавальною діяльністю особистості. Її мислення має різні вияви у пізнавальних процесах, знаннях, уміннях, здібностях, міркуваннях, таланті тощо. Воно здійснюється під впливом зовнішнього середовища, життєвих умов та обставин. Важливим в інтелектуальному розвитку є спадкові чинники, здібності особистості. Проте вирішальну роль у цьому процесі відіграє систематичне інтелектуальне виховання [1].

Показниками інтелектуального розвитку особистості є: оволодіння нею новими діями та якісні зміни цих дій; зміна стадій розумової діяльності [13]; міра сформованості розумових дій; швидкість формування здібності здійснювати розумові операції; економічність мислення у процесі інтелектуальної діяльності в освітніх установах та в сім'ї [5; 6].

Інтелектуальний розвиток дитини розпочинається у період раннього онтогенезу та має специфіку на кожному віковому періоді. У педагогічній практиці організація виховних впливів на дитину здійснюється відповідно до періодизації дітей за паспортним віком, що часто не співпадає з її біологічним, психологічним, соціальним віком. Такий підхід до поділу дітей на групи не забезпечує врахування закономірностей переходу від одного вікового періоду до іншого, непоодинокую є невідповідність між розумовим розвитком дитини та розвитком її особистості. З огляду на це, доречно орієнтуватись на психологічний вік дитини, що є основним критерієм визначення змісту, методів, засобів, умов її навчання, виховання і розвитку. За визначенням Л. Віготського, це поняття позначає новий, для певного відрізка життя дитини, тип зв'язків з дорослим, який є носієм суспільних цінностей (соціальна ситуація розвитку); характер, структура, ієрархія видів діяльності, провідна діяльність; особливості свідомості та особистості, яких не було раніше (новоутворення).

Згідно з положеннями вікової психології, діти старшого дошкільного віку та частина дітей молодшого шкільного віку (першокласники), тобто діти 5–7 років, належать до одного психологічного віку. Вони мають багато спільного у формуванні пізнавальних психічних процесів, ієрархії видів діяльності, особливостях свідомості та самосвідомості, характері

взаємин з дорослими, хоч і перебувають у різних соціальних ситуаціях розвитку.

Для ефективного розвитку інтелекту дитини у навчально-пізнавальній діяльності необхідно використовувати особливості розвитку психічних процесів у дітей 5–7 років (старших дошкільників та першокласників). Так, сприйманню дітей означеного віку властива неорганізованість та нестійкість, чутливість, гострота та свіжість. Увага не вибіркова, проте досить стійка, обмежена за обсягами та часом. Довільна увага у них розвивається паралельно з іншими процесами, передусім з пізнавальними мотивами та почуттям відповідальності за власні успіхи. Мислення поступово переходить від наочно-образного до абстрактно-логічного, що пов'язано з мовленням дитини. Пам'ять переважно має наочно-образний характер. Особливістю дітей цього віку є потреба в усвідомленні та розумінні навколишнього світу, всього, що в ньому відбувається. Яскраво виражена в цьому віці пізнавальна активність також сприяє інтелектуальному розвитку дітей [1].

Кожна дитина потребує створення умов, сприятливих для її інтелектуального розвитку, отримання індивідуального пізнавального досвіду, що забезпечує можливість ефективного сприйняття та розуміння світу.

З огляду на це, зрозумілим є заострення уваги на розвитку здатності дитини здійснювати розумові операції з метою отримання повніших уявлень про світ: виявляти схоже та відмінне в об'єктах та явищах за допомогою порівняння; виділяти ознаки, риси, якості об'єктів за допомогою аналізу; поєднувати (встановлювати ціле) ознаки, риси, якості об'єктів за допомогою синтезу; виокремлювати суттєві властивості та ознаки об'єкта і абстрагуватись від несуттєвих; узагальнювати та поєднувати об'єкти чи явища на основі загальних і суттєвих ознак та відображати їх у відповідних поняттях, категоріях; виділяти одиначне, що відповідає певному поняттю або загальному положенню; об'єднувати об'єкти і явища у групу за спільними ознаками (систематизувати) та поділяти об'єкти і явища на групи за подібністю та відмінністю ознак (класифікувати) [6; 10].

Формування розумових навичок у навчально-пізнавальному процесі може здійснюватися двома способами – *опосередкованим* та *прямим*. Перший полягає у використанні спеціальної системи завдань, для виконання яких дитина має вдатися до певних розумових операцій, а другий – в ознайомленні дітей з назвами та сутністю розумових операцій та використанні системи завдань на їх засвоєння. Другий спосіб поглиблено розкрито у теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна [2; 8].

З огляду на вікові особливості мислення дітей 5–7 років, ми обираємо опосередкований шлях у пізнанні ними світу на основі розумових операцій [2].

У формуванні інтелектуального досвіду дітей у процесі пізнання ними світу виділено два напрями. *Перший* передбачає навчання розумових операцій та дій у порядку їх ускладнення за допомогою спеціальних завдань, що потребують застосування: аналізу та синтезу

зовнішніх і внутрішніх ознак об'єктів та явищ; порівняння, узагальнення об'єктів та явищ; формулювання понять та категорій; систематизацію й класифікацію об'єктів і явищ. *Другий* напрям передбачає використання і розвиток набутих інтелектуальних умінь у процесі інтеграції знань про світ та досвіду взаємодії з ним.

Завдання першого напрямку ефективно можна використовувати у процесі пізнання світу на заняттях з навчання читання [10].

Оскільки простішими серед розумових операцій є аналіз та синтез об'єктів і явищ за певними ознаками, то ми розробили спеціальні види завдань для дітей на оволодіння зазначеними операціями. Наведемо типи завдань та приклади.

Завдання на впізнавання об'єктів і явищ

Подаються зображення певних об'єктів. Діти мають впізнати їх за характерними ознаками (аналіз) та вказати назви конкретних понять (синтез).

– Розглянь малюнки. Знайди названі далі водоїми та пронумеруй їх (*Водосховище. Протока. Вир. Водоспад тощо*).

– Кожна людина має оселю. Розглянь зображення сучасного житла, прочитай назви його частин та пронумеруй малюнки.

– Хліб – це основний продукт харчування людини. З'єднай назви хлібобулочних виробів з їхнім зображенням.

– Усі люди носять одяг та взуття. Прочитай назви одягу, потім – взуття, та з'єднай їх з відповідним малюнком (це завдання потребує ще й систематизації) [10].

Своєрідним підвидом цього виду завдань є загадки. У загадках вказуються характерні ознаки об'єкта чи явища, іноді подаються ілюстрації, на яких об'єкт перебуває в певній життєвій ситуації. Так, з теми «Частини доби» [там само] пропонується дві загадки: «Що то за гість, який темноту їсть?» (*день*); «Махнула птиця крилом, закрила півсвіту чорним рядном» (*ніч*).

У деяких завданнях малюнки до загадок мають намалювати діти, тобто вони здійснюють синтез ознак, вказаних у загадках [10, с. 102]: «Ноги є, а не ходжу. Спинка є, а не лежу. І сидіння є, а сам мушу вік стояти. А скажіть, чи вдасться вам, що я, відгадати?» (*стілець*); «Ці рідні четверо братів, як тільки народилися, під капелюшком одним Назавжди поселилися» (*стіл*).

Аналогічні завдання також є в інтегрованому курсі «Пізнаємо світ»:

– Погляньте одне на одного і підійдіть до мене ті, в кого темне волосся (пряме волосся, кругле обличчя, коричневі очі, кирпатий носик, вузькі губи тощо) («Пізнаємо світ», розділ «Який я? Яка я?», тема «Моє тіло і моя зовнішність»).

– Я називаю вам знаряддя праці давніх людей, а ви спробуйте знайти його зображення на картинці, а потім здогадатися, що люди ним робили» («Пізнаємо світ», розділ «Інші люди», тема «Звідки ми? Походження людини»).

Завдання на виявлення ознак об'єктів і явищ

Цей вид завдань протилежний за змістом до першого. Вказуються назви об'єктів (конкретні поняття),

діти повинні пригадати їх вигляд, тобто зовнішні ознаки (аналіз) та намалювати ці об'єкти або впізнати їх на малюнках (синтез).

– Які види водойм ти знаєш? Прочитай їхні назви та знайди місця на малюнках. Які з них ти колись бачив або відпочивав біля них?

– Розфарбуй ті листочки малини, на яких написано назви ягід (Це завдання передбачає не лише аналіз та синтез, а й систематизацію).

– Прочитай назви овочів. Згадай, який вигляд вони мають, намалюй їх у відповідному квадраті. Що з них можна приготувати? (Остання частина завдання вимагає переносу знань).

– Фрукти містять багато вітамінів. Прочитай назви фруктів та з'єднай їх із деревом, на якому вони ростуть. Хто і де їх вирощує? (Передбачається перенос знань, як у попередньому завданні).

– З'єднай назви комах із їхніми зображеннями [10].

Завдання на синтез ознаки з відповідним об'єктом

Повідомляються поширені ознаки об'єктів: форма, колір, смак, призначення, спосіб виготовлення, спосіб пересування, середовище існування (для живих організмів) тощо. Використовуються картки, поділені на дві половини (деталі), лінії поділу іноді мають різну форму. На одній половині написана назва певного об'єкта (з групи об'єктів, що вивчаються в цей час), на іншій – його ознака. Діти мають віднайти і скласти половинки (деталі), щоб вийшло словосполучення. Отже, завдання потребує аналізу ознак об'єктів, їх порівняння та синтез ознаки з відповідним об'єктом.

Завдання цього виду використовують у багатьох темах з навчання читання: під час вивчення овочів (на одній половині картки – назва овочу, на іншій – форма та колір); хлібобулочних виробів (назва виробу – смак); фруктів (назви фруктів – смак фруктів); солодошів та напоїв (назви напоїв – властивості напоїв); творів мистецтва (назви різних творів мистецтва – їх можливі якості); транспорту (назви видів транспорту – певні ознаки); груп тварин (назви тварин – видові ознаки); риб (назви риб – зовнішні ознаки) [там само].

Значна кількість завдань є на визначення зовнішніх ознак об'єктів (аналіз) та на зворотну операцію – встановлення цілого за його ознаками (синтез) розроблено у темі «Я та інші»:

– Усі люди мають різну зовнішність. Прочитай словосполучення та намалюй людину з тими ознаками, що повідомляються у словосполученнях: кругле обличчя, великі карі очі, тонкі чорні брови, кирпатий ніс тощо. (Це завдання передбачає аналіз кожної ознаки та їх синтез у єдине ціле – певний образ людини).

– Кожна людина належить до певної статі. Прочитай слова та з'єднай їх з відповідними малюнками. Розфарбуй малюнки [там само]. У завданні як дидактичний матеріал використано зображення та назви таких об'єктів: «чоловік», «хлопчик», «жінка», «дівчинка», проте їх послідовність не збігається з малюнками.

В основі завдання містяться операції аналізу (виявлення зовнішніх ознак людей на малюнках: форми та

виразу обличчя, довжини волосся, наявності вусів, особливостей одягу тощо); порівняння цих ознак та синтез відповідно до певного поняття (так, коротке волосся, вуса, костюм, краватка, серйозний вираз обличчя – характеризують чоловіка).

Такі завдання використовують стосовно різних тем: гігієнічних та спортивних процедур, видів професій тощо. Як приклад, розглянемо завдання, що використовується під час вивчення видів спорту [там само]. Дітям пропонується прочитати назви видів спорту (фігурне катання, футбол, хокей тощо), а з наступної сторінки вирізати та наклеїти до них малюнки відповідних спортивних знарядь (штанга, шайба, ключка, волан тощо). Отже, у цьому завданні спортивні знаряддя є ознаками певних видів спорту.

Завдання на порівняння об'єктів і явищ

Перш ніж охарактеризувати цей вид завдань, підкреслимо, що всі попередні завдання на аналіз та синтез, у змісті яких йдеться про декілька об'єктів, потребують здійснення операцій порівняння. Безпосередня вказівка на порівняння міститься у такому завданні з теми «Дерева і кущі»: «Знайди на малюнку дерева і кущі. Чим вони схожі? Чим відрізняються? З'єднай назви дерев і кущів з відповідними малюнками» [там само].

Привертаємо увагу ще до одного виду завдань, що завершує майже всі теми курсу «Вчимося читати». У завданнях цього виду з лівого боку сторінки розташовано 2–4 сюжетні малюнки. На них зображено різні об'єкти, що виконують певні дії (пов'язані зі змістом теми, що вивчається). З правого боку сторінки речення, що описують зміст цих малюнків. Послідовність речень не збігається з послідовністю малюнків. Діти мають знайти речення до кожного малюнка.

«У понеділок ведмежата читали книжки». «Кожен радіє вихідним дням – суботі та неділі, бо в ці дні можна відпочити». «Цілий тиждень поросятка працювали на своїй ділянці, щоб виростити овочі».

Надаються також і малюнки до цих речень: перший – про поросят, другий – про ведмежат, третій – про відпочинок різних звірят [там само]. Діти виконують завдання на основі аналізу, синтезу та порівняння, з'єднуючи малюнок із відповідним реченням. Аналогічні завдання є у багатьох темах посібника «Вчимося читати» (ч. 2): «Планета Земля»; «Природні явища»; «Водойми»; «Суходіл»; «Повітря»; «Дерева і кущі»; «Трави»; «Лікарські рослини»; «Гриби»; «Групи тварин»; «Риби»; «Комахи»; «Птахи»; «Свійські тварини» тощо [10].

Завдання на абстрагування та узагальнення

Завдання цього типу передбачають здійснення процесів узагальнення: коли перелік ознак об'єкта необхідно узагальнити в ціле. Наведемо приклади таких завдань.

– Намальовано різні іграшки та написано їхні назви, проте розміщено в довільному порядку (так, що підпис та зображення не відповідають одне одному). Діти мають з'єднати слова з відповідними малюнками, тобто за зовнішніми ознаками впізнати об'єкти. Далі пропонується назвати те, що намальовано одним

словом (мається на увазі поняття «іграшки»), тобто здійснити абстрагування та узагальнення [там само].

– Намальовано різних птахів. Діти мають відповісти на запитання: «Яким спільним словом ти назвеш цих тварин? Чим усі птахи схожі між собою та відрізняються від інших тварин? [там само]. Це завдання передбачає абстрагування та узагальнення на основі виділення спільних ознак птахів та порівняння з іншими тваринами.

– Намальовано різних звірів та написано їхні назви. Необхідно з'ясувати, чим усі звірі подібні між собою, а також розфарбувати назви тих звірів, яких би діти хотіли мати вдома [там само].

– Подано зображення свійських тварин (теля, лоша, кошеня, ягня, цуценя, козеня, кроленя). Окремо зображена ніжка кожної з цих тварин. Дітям пропонується знайти ніжку кожної тварини (впізнати одну з ознак цих тварин). Далі діти мають пояснити, чому цих тварин називають свійськими [там само].

Завдання на класифікацію та систематизацію об'єктів і явищ

Серед завдань для дошкільників на класифікацію доцільні два види.

Є завдання, де подаються малюнки певних об'єктів з їх назвами. Дітям потрібно розподілити об'єкти на 2–4 групи за певними ознаками (форма, колір, смак, призначення, середовище існування (для живих організмів) тощо). Приклади зображень та дій з ними:

- продукти (сир, масло, сосиска тощо): визначити, які виготовлені з молока, а які – з м'яса;
- засоби для миття та посуд: поділити на відповідні групи;
- транспорт: класифікувати за способом пересування: пливе, летить, їде;
- зимові, весняні, літні та осінні місяці; вирізати і наклеїти біля кожної картинки назви місяців;
- гриби: вирізати та поділити на їстівні та неїстівні;
- тварини: поділити на 6 груп (черв'яки, молюски, пауки, раки, земноводні, плазуни);
- тварини: поділити на хижаків та травоядних;
- дерева: поділити на хвойні та листяні.

Існують завдання, у яких подаються ряди малюнків. У кожному ряду – певна група об'єктів, проте допущена одна помилка (об'єкт не належить до цієї групи). Діти мають виправити помилки, перемістивши малюнки. У завданнях використовуються такі ряди зображень об'єктів:

- молочні, м'ясні та рибні продукти;
- зимовий, весняний, літній, осінній одяг [там само].

Завдання на систематизацію та класифікацію

Завдання такого виду вимагають комплексного використання усіх попередніх, простіших розумових операцій.

Пізнаючи світ на заняттях з навчання читання, діти, переважно, виконують завдання на виявлення зовнішніх ознак об'єктів і явищ. Проте чимало з них спонукають дітей і до виявлення причин, внутрішніх зв'язків найпоширеніших природних явищ, певної

будови, поведінки та реакції тварин тощо. Наведемо приклади розроблених нами завдань:

– З'єднай назви природних явищ (град, веселка, дощ тощо) із назвами тих пір року, коли вони бувають (зима, весна тощо).

– З'єднай назви місяців з їхнім порядковим номером (серед місяців року).

– З'єднай зображення (і назви) різних дій дитини з назвами відповідних частин доби (ранок, день, вечір, ніч).

– З'єднай назви днів тижня з їхнім порядковим номером.

– Прочитай словосполучення (середина тижня, вихідний день, кінець тижня тощо). Визнач, про які дні йде мова?

– Прочитай словосполучення (пожовкле листя, приліт птахів, тонкий лід тощо) і з'єднай їх з назвами пір року.

Особливої уваги у пізнанні дитиною світу та формуванні у неї ціннісного ставлення до нього застосовують розроблені нами завдання на оцінювання ситуацій:

– Деякі вчинки можуть бути приємними або неприємними для інших людей. Прочитай речення. Розфарбуй ті, що порадують бабусю. А які її засмутять? Як ти думаєш, чому? На малюнку зображена кімната, на кріслі – бабуся із в'язанням, до кімнати увійшла онучка із ранцем за плечима, вони вітають одна одну. Додаються такі речення: «Сьогодні я посварилася з Катрусєю», «Я пригостила Олю печивом» [там само].

Виконання цього завдання потребує аналізу кожного речення, виявлення внутрішніх суттєвих зв'язків, порівняння речень та виділення схожих за оцінкою (узагальнення) та поділу речень на групи (класифікації за внутрішніми зв'язками).

Пізнання світу дітьми 5–7 років на основі здійснення розумових операцій відбувається також у процесі засвоєння дітьми змісту розробленого нами інтегрованого курсу «Пізнаємо світ» [12]. Головна специфічна особливість цього курсу полягає в тому, що розумові операції здійснюються на засадах власного досвіду дітей. Розглянемо приклади.

У практичному завданні «Відбитки пальчиків» («Пізнаємо світ», розділ «Який я? Яка я?»), тема «Мое тіло і моя зовнішність») діти отримують відбитки власних пальчиків, наклавши на їх подушечки тонкий шар губної помади (фарби тощо) та притиснувши до паперу. Потім кожна дитина порівнює власні відбитки з відбитками сусіда.

У грі «Ми однакові – ми різні» («Пізнаємо світ», розділ «Який я? Яка я?»), тема «Мое тіло і моя зовнішність») діти ходять по колу, а потім (на вимогу вихователя) діляться на групи щоразу за іншою ознакою (кольором, довжиною волосся; формою обличчя, рота, носа; кольором очей, зростом тощо). Таким чином, декілька разів відбувається перегрупування дітей. Групи щоразу стають у спеціально позначені місця. У цих завданнях вони є об'єктами аналізу, синтезу, систематизації та класифікації.

У практичному завданні «Виготовлення костюма скелета» («Пізнаємо світ», розділ «Який я? Яка я?»), тема «Мое тіло і моя зовнішність») кожна дитина отримує від вихователя вирізану з картону певну кістку скелета людини і, використовуючи зразок (зображення кісткової системи людини), прикріплює її на спеціальний чорний костюм (за допомогою скочу). Гра потребує від дитини аналізу (Яку кістку отримано?) та синтезу (З якими кістками її потрібно з'єднати?).

У змісті інтегрованого курсу розумові операції є органічною складовою кожного методу сприймання світу, його осмислення, оцінювальної та творчої діяльності.

Отже, нами показано можливе різноманіття видів завдань для дітей досліджуваного віку (5–7 років) та їх змісту, можливості впливу на розвиток досвіду інтелектуальної взаємодії зі світом та збагачення індивідуальної картини світу. За допомогою цих завдань суттєво поповнюється коло відомих дитині об'єктів та явищ з усіх сфер буття, збалансовується (гармонізується) їхнє світосприйняття.

Використані літературні джерела

1. Джіоева Г. Х. Интеллектальное развитие дошкольников в процессе подготовки к школе [текст] / Г. Х. Джіоева // Вектор науки ГГУ. – 2015. – № 3 (22). – С. 74–78. – (Серия «Педагогика, психология»).
2. Забродина Н. А. Особенности развития мыслительных операций детей старшего дошкольного возраста [Электронный ресурс] / Н. А. Забродина // Культура и образование. – 2014. – № 11. – Режим доступа: <http://vestnik-rzi.ru/2014/11/2558/>. – Загл. с экрана.
3. Гальперин П. Я. Лекции по психологии [текст] / П. Я. Гальперин. – М. : Университет : Высшая школа, 2002. – 400 с.
4. Интеллектальное развитие и воспитание дошкольников [текст] : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л. Г. Нисканен, О. А. Шаграева, Е. В. Родина и др.; под ред. Л. Г. Нисканен. – М. : Академия, 2002. – 208 с.
5. Лейтес Н. С. Умственные способности и возраст / Н. С. Лейтес. – М. : Владос, 2007. – 240 с.
6. Менчинская Н. А. Проблемы обучения, воспитания и психического развития ребенка [текст] / Н. А. Менчинская. – М. : Ин-т практ. психологии, 1998. – 443 с.
7. Немов Р. С. Психология в 3 кн. [текст] / Р. С. Немов. – 4-е изд. – М. : Владос, 2011.
8. Управляемое формирование психических процессов [текст] / под ред. П. Я. Гальперина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1977. – 198 с.
9. Холодная М. А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования [текст]. – 2-е изд., перераб. и доп. / М. А. Холодная. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
10. Шелестова Л. В. Вчимося читати. Ч. 2 : робочий зошит для дітей 6–7 років [текст] / Л. В. Шелестова. – Київ : Фенікс, 2016. – 276 с.

11. Шелестова Л. В. Навчання читання як засіб інтелектуального розвитку дошкільників [текст] / Л. В. Шелестова // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: зб. наук. праць / Інститут обдарованої дитини; І. С. Волошук (голов. ред.) [та ін.]. – Київ : Інститут обдарованої дитини, 2012. – Вип. 7. – С. 157–164.

12. Шелестова Л. В. Теоретичні підходи щодо формування картини світу старших дошкільників [текст] / Л. В. Шелестова // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. пр. – 2010. – № 11. – С. 125–131.

13. Эльконин Д. Б. Детская психология [текст] / Д. Б. Эльконин. – М. : Академия, 2004. – 362 с.

Bibliography

1. Dzhioeva H. Kh. Yntellektalnoe razvytye doskolnykov v protsesse podgotovky k shkole [tekst] / H. Kh. Dzhioeva // Vektor nauky HNU. – 2015. – № 3 (22). – S. 74–78. – (Seriya «Pedagogika, psikhologiya»).

2. Zbrodyna N. A. Osobennosti razvytya myslytelnykh operatsyi detei starsheho doskolnogo vozrasta [Elektronnyi resurs] / N. A. Zbrodyna // Kultura y obrazovanye. – 2014. – № 11. – Rezhym dostupa: <http://vestnik-rzi.ru/2014/11/2558/>. – Zasl. s ekrana.

3. Halperyn P. Ya. Lektsyy po psikhologyy [tekst] / P. Ya. Halperyn. – M. : Unyversytet : Vysshaia shkola, 2002. – 400 s.

4. Yntellektualnoe razvytye y vospytanye doskolnykov [tekst] : ucheb. posobyie dlia stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeni / L. H. Nyskanen, O. A. Shahraeva,

E. V. Rodyna y dr.; pod red. L. H. Nyskanen. – M. : Akademyia, 2002. – 208 s.

5. Leitec N. S. Umstvennyesposobnosty y vozrast / N. S. Leitec. – M. : Vlados, 2007. – 240 s.

6. Menchynskaia N. A. Problemy obucheniya, vospytaniya y psykhycheskoho razvytiya rebenka [tekst] / N. A. Menchynskaia. – M. : Yn-t prakt. psykholohyy, 1998. – 443 s.

7. Nemov R. S. Psykholohiya v 3 kn. [tekst] / R. S. Nemov. – 4-e yzd. – M. : Vlados, 2011.

8. Upravliaemoe formirovanye psykhycheskykh protsessov [tekst] / pod red. P. Ya. Halperyna. – M. : Yzdvo Mosk. un-ta, 1977. – 198 s.

9. Kholodnaia M. A. Psykholohiya yntellekta: Paradoksy yssledovaniya [tekst] / M. A. Kholodnaia. – 2-e yzd., pererab. y dop. – SPb. : Pyter, 2002 – 272 s.

10. Shelestova L. V. Vchymosia chytaty. Ch. 2 : robochyi zoshyt dlia ditei 6–7 rokov [tekst] / L. V. Shelestova. – Kyiv : Feniks, 2016. – 276 s.

11. Shelestova L. V. Navchannia chytannia yak zasib intelektualnoho rozvytku doskilnykiv [tekst] / L. V. Shelestova // Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka: zb. nauk. prats / Instytut obdarovanoi dytyny; I. S. Voloshchuk (holov. red.) [ta in.]. – Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny, 2012. – Vyp. 7. – S. 157–164.

12. Shelestova L. V. Teoretychni pidkhody shchodo formuvannia kartyny svitu starshykh doskilnykiv [tekst] / L. V. Shelestova // Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seriia : Filosofiia, pedagogika, psykholohiia : zb. nauk. pr. – 2010. – № 11. – S. 125–131.

13. Elkonyn D. B. Detskaia psykholohiya [tekst] / D. B. Elkonyn. – M. : Akademyia, 2004. – 362 s.